

2012-2013

Ressursgruppe for
nynorsk som hovudmål

SLUTTRAPPORT

Kunnskapsdepartementet oppretta i april 2012 ei ressursgruppe for nynorsk som hovudmål. Grappa skulle sjå på årsakene til kvifor mange elevar byter opplæringsmål/hovudmål frå nynorsk til bokmål i løpet av skuletida og føreslå tiltak for å motverke denne tendensen.

Innhald

Innleiing	2
Samandrag	3
Mandatet	4
Medlemmer i ressursgruppa	4
A. Grunngevingar	5
Kvifor halde på nynorsk?	5
Språkmeldingane	5
Læreplanen i norsk	6
Haldningar til nynorskopplæring	6
B. Kunnskapsoversikt	8
1. Bakgrunn	8
2. Kompetanseutfordringar	10
a) Lærarar	10
b) Skuleleiarar	10
c) Skuleeigarar	10
d) Lærarutdannarar	10
3. Lov og avtaleverk	12
Opplæringslova § 2-5	12
Opplæringslova § 9-4	12
4. Læremiddelsituasjonen	13
Forskrift til opplæringslova	13
5. Behov for å auke kunnskapsgrunnlaget om nynorsk som hovudmål	14
C. Forslag til tiltak	15
1. Kompetanseheving	15
2. Status og formidling	17
3. Tekniske/administrative tiltak	18
4. Auka kompetanse om stoda	20
5. Meir nynorsk på andre arenaer enn skulen	22
D. Kostnader	23
Vedlegg	24
Målparagrafane i Opplæringslova	24
§ 2-5. Målformer i grunnskolen	24
Utdanningsdirektoratet si tolking av § 2-5 i Opplæringslova	24
§ 9-4. Lærebøker og andre læremiddel	25
Forskrift til Opplæringslova	25
Utdrag frå stortingsmeldingar og læreplanar	27
Stortingsmelding nr. 23 (2007–2008) Språk bygger broer	27
Stortingsmelding nr. 35 (2007–2008) Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk	28
Samandrag av møtereferrat	30
Litteratur	33

Innleiing

Kunnskapsdepartementet oppretta våren 2012 ei ressursgruppe for nynorsk som hovudmål (heretter berre referert til som «ressursgruppa»). Denne gruppa skulle sjå på årsakene til at mange elevar byter opplæringsmål/hovudmål frå nynorsk til bokmål i løpet av skuletida og foreslå tiltak for å motverke denne tendensen.

Sjølv om arbeidet i ressursgruppa gjekk parallelt med revideringa av læreplanane i norsk, uttrykte departementet eit klart ønske om å halde arbeida skilde frå kvarande. Ressursgruppa ønskjer likevel å peike på at styrkeforholdet mellom nynorsk og bokmål i skulen er sterkt påverka av korleis dei to målførmene blir presenterte i den nye læreplanen. Ressursgruppa har derfor valt å ta med eit eige avsnitt om læreplanen.

Ressursgruppa vil presisere at tospråksituasjonen i Noreg er ein ressurs for både samfunnet og einskildindividet. Det er ein fordel for samfunnet med innbyggjarar med stor språkkompetanse. Resultat frå seinare forskning tyder òg på at det kan vere ei føremøn for den einskilde å meistre begge målførmene, òg på område som ikkje har med språk å gjere.

Etter ønske frå departementet er rapporten delt i fire. Første del (A) inneheld ei grunngjeving for kvifor det er nødvendig med ei eiga satsing på elevane med nynorsk som hovudmål. I andre del (B) skisserer gruppa kva som allereie er kjent om emnet. I del tre (C) skisserer ressursgruppa kva tiltak som kan vere aktuelle. Det er denne tredje delen som er hovuddelen av rapporten. Del fire (D) skulle omhandle kostnadene av tiltaka. Departementet har presisert at forslaga til tiltak må haldast innanfor eksisterande budsjetttrammer. Ressursgruppa har vurdert det som vanskeleg å lage rimeleg truverdige anslag over kostnaden for dei ulike tiltaka, og har derfor ikkje rekna på dette.

Det har vore avvikla fem møte i gruppa. Det første møtet var 20. april 2012, det siste 27. november.

I arbeidet med utkastet til sluttrapport etter siste møtet har statusen til dokumentet blitt diskutert. I samråd med medlemmene i ressursgruppa vart det til slutt bestemt at Kunnskapsdepartementet ikkje skulle stå bak framlegga og konklusjonane, men at dette skulle vere ein sjølvstendig rapport frå ressursgruppa. Dette vart avklara så seint som i byrjinga av juni 2013.

Nynorsksenteret har hatt oppdraget med å samordne innspela frå medlemmene i gruppa og utforme den endelege sluttrapporten.

Arbeidet med rapporten vart avslutta og sendt til departementet 21. juni 2013.

Samandrag

Ressursgruppa viser til at både Stortingsmeldingane om språk frå 2007-2008¹ og læreplanen i norsk² legg til rette for ei tidleg eksponering av dei to målformene for å sikre at både bokmål og nynorsk skal vere fullt utbygde og samfunnsberande språk. I desse dokumenta tek regjeringa på seg eit særskilt ansvar for nynorsk.

Den viktigaste delen av rapporten er del C. Han omfattar kva tiltak ressursgruppa meiner ein kan setje i gang for å betre situasjonen for elevar med nynorsk som opplæringsmål og for å motverke at elevar vel bort nynorsk som hovudmål til fordel for bokmål. Tiltaka kan delast i fem hovudområde:

Det første er kompetanseheving om nynorsk generelt og nynorskdidaktikk spesielt i skulen.

Det andre omhandlar korleis god undervisningspraksis bør formidlast gjennom oppdaterte lærebøker og læringsressursar til bruk i både lærarutdanning og i skulen.

Det tredje er ei samanfating av kva tekniske og administrative tiltak som må gjennomførast for å oppfylle intensjonane i lover og avtaleverk.

Det fjerde er eit oversyn over kva område ressursgruppa etterspør auka kompetanse i og om, og skisserer korleis departementet kan initiere forskning eller hente inn denne informasjonen.

Det femte punktet omfattar fagområde som i utgangspunktet fell utanfor departementet sitt domene, men som likevel er viktige for temaet i denne rapporten.

Ressursgruppa har diskutert om rapporten også burde peike på kven som skal ha ansvar for dei ulike tiltaka. Det overordna ansvaret for vedteken politikk ligg til Stortinget, medan regjeringa ved Kunnskapsdepartementet har ansvaret for å gjennomføre vedtaka.

Ressursgruppa viser til at ein har heimel til dei fleste av tiltaka i allereie vedtekne lover, stortingsmeldingar og læreplanar. Det ligg derfor til departementet å sjå til at dei rette instansane tek det ansvaret dei har fått.

¹ Stortingsmelding 23 *Språk bygger broer* (2007-2008) og Stortingsmelding 35 *Mål og mening* (2007-2008)

² Dette gjeld både læreplanen frå 2006 og revidert læreplan frå 2013.

Mandatet

Mandatet til arbeidet i gruppa blei gitt i invitasjonsbrev frå Kunnskapsdepartementet ved Elisabet Dahle, dagsett 12. mars 2012:

Nynorsk skal vere eit levande språk i opplæringa. Det er eit behov for å styrkje innsatsen slik at fleire elevar held fast ved nynorsk som hovudmål gjennom heile opplæringa. Motivasjon, haldningar, kultur og kompetanse er alle viktige element som kan medverke til å nå dette målet.

Gruppa skal drøfte og kome med forslag til:

- ◆ *Korleis kan vi få meir kunnskap om årsak til språkbytte i grunnskolen og særleg i overgangen til den vidaregåande skolen?*
- ◆ *Korleis kan vi hindre at slikt språkbytte skjer?*
- ◆ *Finst det gode eksempel på slikt arbeid som vi kan byggje vidare på? Og kva er eventuelle hindringsfaktorar?*
- ◆ *Korleis kan vi bruke ressursmiljøa som eksisterer på ein betre måte?*
- ◆ *Kompetanseheving av lærarar.*
- ◆ *Korleis auke tilgangen på læringsressursar på nynorsk, særleg på nett.*
- ◆ *Andre forslag til tiltak.*

Arbeidet til gruppa skal avsluttast innan 2012.

Medlemmer i ressursgruppa

Frå Kunnskapsdepartementet: Elisabet Dahle.

Faste medlemmer: Torgeir Dimmen (Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa), Ottar Grepstad (Nynorsk kultursentrum), Sylfest Lomheim (Universitetet i Agder), Benthe Kolberg Jansson (Høgskolen i Østfold), Håvard B. Øvregård (Noregs Mållag), Sigfrid Tvitekkja/Arnfinn Muruvik Vonen (Språkrådet), Merete Thomassen (Universitetet i Oslo), Jan Magne Dahle (Landssamanslutninga av nynorsk kommunar), Karen Marie Kvåle Garthus (Målstreken), Jon Olav Strand (fylkesvaraordførar i Aust-Agder, KrF), Martin Minken (Utdanningsforbundet), Unn Leirvåg (Skien vgs.), Agnes Ravatn (Dag og Tid), Vebjørn Sture (Norsk Målungdom), Øyvind Osdal Runde (Eleveorganisasjonen).

Andre som har møtt på eitt eller fleire møte: Katrine Gramnæs (Kunnskapsdepartementet), Bente Heian, Eli Karin Flagtvedt og Eva Mimmi Lund (Utdanningsdirektoratet).

Referent og sekretær: Hjalmar Eiksund (Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa).

Ikkje alle har hatt høve til å ta del på alle møta. Oversyn over frammøtet på kvart einskild møte går fram av referata (sjå vedlegg).

A. Grunngevingar

*«Et hovedmål for opplæringen i norsk gjennom hele grunnopplæringen er **språklig selvtilitt** og trygghet i egen kultur som grunnlag for utvikling av identitet, respekt for andre kulturer, aktiv samfunnsdeltakelse og livslang læring»*

Kunnskapsløftet 2006 – læreplanen i norsk, «Formålet med faget»

Kvifor halde på nynorsk?

Mandatet til ressursgruppa byggjer på ei målsetjing om at flest mogleg av elevane som har nynorsk som opplæringsmål i skulen skal halde på denne målforma gjennom heile skuleløpet og i arbeidslivet etter avslutta skulegang. Dette er ein føresetnad for å halde oppe nynorsk som eit fullt utbygd, samfunnsberande skriftspråk.

Ifølgje læreplanen i norsk er det å byggje språkleg sjølvtilitt i seg sjølv eit argument for å leggje til rette for at elevar med nynorsk som hovudmål held på målforma si. Det finst òg andre argument.

Ein kan argumentere demokratisk – kvar einskild har rett til å kunne uttrykkje seg på den målforma ein har opplæringa si i. Dersom elevar opplever at nynorsk er mindre verd eller er eit unyttig språk i vaksenverda, vil det vere ein sjølvstendig pådrivar i målbyttet. Opplæring i både nynorsk og bokmål kan ein difor sjå på som ein del av ei demokratisk danning (Sørbø 2013)

I ein OECD-rapport frå 2003 blir den norske språksituasjonen trekt fram som ei føremon i språkopplæringa (Language Educational Policy Profile 2002-2003). I 2013 publiserte Språkrådet funn frå ei undersøking gjennomført av språkforskaren Mila Vulchanova, som antyder at språkbrukarar som skriv nynorsk ofte, har ein breiare generell språkkompetanse enn dei som berre bruker bokmål (Vulchanova, et al. 2013). Det tek tid å lære seg både bokmål og nynorsk, og vilkåra for å lære dei to norske målformene er ulik frå region til region. Mykje tyder derfor på at dei fleste elevane med bokmål som sidemål ikkje har tilsvarende kompetanse i dei to norske målformene (Øzerk, Todal og Garthus 2010).

Språkmeldingane

Dette språkpolitiske grunnlaget er formulert mange stader, både i nyare stortingsmeldingar og i gjeldande læreplanar (sjå vedlegga).

Stortingsmelding nr 23 (2007-2008) held fram bokmål og nynorsk som to samfunnsberande skriftspråk. Meldinga trekkjer fram allmenn kompetanse i dei to norske målformene som ein premiss for innpassing i kulturliv og demokrati, og som grunnlag for samfunnsdeltaking og integrasjon. Regjeringa tek på seg eit særskilt ansvar i høve nynorskbrukarane. I meldinga blir ansvaret med å sikre lik tilgang på læremiddel trekt fram. Spesielt blir det vurdert om det må til ei forskriftsendring for å ivareta lik tilgang på digitale læremiddel.

I innleiinga av Stortingsmelding nr. 35 (2007-2008) blir nynorsk trekt fram spesielt når det gjeld styrkingstiltak for norsk språk. Meldinga understrekar mellom annan at målet for norsk språkpolitikk er formell og reell likestilling mellom bokmål og nynorsk. Målforma til språkbrukaren skal altså ikkje ha noko å seie med tanke på samfunnsdeltaking. Omsynet til nynorskbrukaren blir trekt fram ved at det skal leggjast spesielt til rette for å fremje ei meir reell likestilling mellom bokmål og nynorsk. Avslutningsvis blir det slått fast at dette er omsyn som skal takast i utforminga av all offentleg politikk.

Dette er eit gjennomgangstema, men kjem spesielt til uttrykk i praktisk politikk i kapittel 9, der føremålet med sidemålsundervisninga blir eksplisitt uttrykt. Dette kapittelet omfattar

nynorsk og diskuterer status og tekstkorpus på eit breitt grunnlag. Opplæringa i begge dei to målformene blir trekte fram som ein viktig del av allmenndanninga. Meldinga går langt i å definere opplæringa i nynorsk som ekstra viktig, sidan rettane til mindretalet først blir innfridde når språket er allment akseptert på alle samfunnsarenaer.

Læreplanen i norsk

Læreplanverket Kunnskapsløftet frå 2006 innførte lesing, skriving, munnleg bruk av språket, rekning og digitale ferdigheiter som grunnleggjande ferdigheiter i alle fag. Desse ferdigheitene er grunnleggjande for læring, og i denne samanhengen vil vi understreke at elevar med nynorsk som hovudmål skal lese og skrive på nynorsk i alle fag.

Læreplanen i norsk er felles for elevar med nynorsk som hovudmål og elevar med bokmål som hovudmål. Denne planen er det enkeltokumentet som i størst grad regulerer ungdommane sin kontakt med nynorsk. Læreplanen har også eit stort potensial til å påverke synet elevar har på målforma. Dette gjeld både nynorskelevane og bokmålslevane. Det som står i læreplanen forplantar seg i lærebøker, i klasserom og i lærarane sitt medvit. Både i norskplanen frå 2006 og i revidert versjon frå 2013 er den jamstilte statusen til dei to målformene eksplisitt uttrykt mange stader.

Ressursgruppa etterlyser likevel ei sosio-kulturell vinkling av den norske tospråksituasjonen i læreplanen. Erfaringar frå andre land med konkurrerande språk viser at ein ikkje kan behandle fleirtalsspråket og mindretalsspråket likt. Dette er grunnleggjande for å forstå tilhøva mellom dei to målformene.

Haldningar til nynorskopplæring

Ein bør skilje mellom haldningar (a) i storsamfunnet, (b) i nynorskkommunar, (c) hos lærarar og elevar der nynorsk er hovudmål, og (d) hos lærarar og elevar i randsoneområdet.

(a) Det har lenge vore tverrpolitisk semje om verdien i å halde på begge dei norske målformene i skule og offentleg forvaltning. Dette blei understreka i språkmeldingane til Stortinget frå 2007-2008 som definerte det som ei offentleg oppgåve å støtte oppunder den nynorske skriftkulturen spesielt. I det offentlege ordskiftet er det likevel dei som tek til orde for ei mindre vektlegging av sidemålet i skulen. For kring 85-90 % av elevane i Noreg vil det seie nynorsk. Statusen til nynorsk som hovudmål er på mange måtar avhengig av statusen til språket som sidemål. Det kan hevdast at dersom ein t.d. kuttar ut opplæring i skriftleg nynorsk hos det store fleirtalet norske elevar (som har bokmål som opplæringsmål/hovudmål), vil det bli vanskelegare å vere nynorskbrukar. Likeeins vil kravet til statstilsette om å kunne skrive nynorsk lett falle dersom den obligatoriske opplæringa i nynorsk som sidemål fell ut av skulen.

(b) og (c) Det finst sterke og robuste nynorskkommunar og nynorskfylke. I Sogn og Fjordane spesielt, men òg tradisjonelt sterke nynorske regionar i andre fylke, er fråfallet frå nynorsk som hovudmål marginalt (sjå s. 8). For elevar og lærarar i desse områda kan diskusjonen om problemet «fråfall frå nynorsk som hovudmål», opplevast kunstig. Desse elevane følgjer i stor grad intensjonane i læreplanen og blir reelt kompetente brukarar av både bokmål og nynorsk. Eit redusert krav til sidemålskompetansen (jf. høyringsutkastet til revidert læreplan i norsk) vil lett kunne bety ei manglande utteljing for den ekstra språkkunnskapen dei sit inne med. Lærarar i desse områda spør ofte etter betre tilrettelagde ressursar som tek høgde for at det òg finst elevar med eit nynorsk perspektiv, ikkje mindre sidemålsopplæring. Statlege ressursar (nettstader, lesekompanjar etc.) er i svært stor grad produserte med ein nynorsk-som-sidemål-blikk (Fretland, et al. 2008).

(d) Det er i område med både nynorsk og bokmål som opplæringsmål at haldningane til nynorsk i skulen sterkast blir opplevd som eit problem. Det er i desse områda nedgangen i nynorskprosenten er størst, det er her ein i størst grad opplever språklege domenetap og det er i desse områda dei strukturelle endringane (nedlegging av små skulekrinsar osv.) har størst innverknad på opplæringsmålet (Øzerk, Todal og Garthus 2010). Mange av desse områda ligg nær store regionsenter med bokmål som administrasjonsspråk. Demografiske endringar blir med god grunn trekte fram som ein viktig pådrivar i målskifteprosessane.

Det er få undersøkingar som tar opp tema knytt til haldningar til nynorsk som hovudmål. Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa (Nynorsksenteret) har i fleire år drive utviklingsarbeid der eitt av måla har vore auka medvit omkring nynorsk som hovudmål blant lærarar og elevar³. Støtte til vidare dokumentasjon og forskning på emnet er eitt av fleire tiltak ressursgruppa trekker fram som viktig i det vidare arbeidet med nynorsk som hovudmål. Sjå elles eige avsnitt om dette (s. 20).

Det er gjennomført fleire undersøkingar om haldningar knytt til nynorsk som sidemål. Elevane sine haldningar til eiga målform heng nøye saman med korleis haldningane er til nynorsk som sidemål. Ressursgruppa viser til tre av desse undersøkingane der konklusjonane er rimeleg eintydige:

I 2006 utførte TNS Gallup ei undersøking på vegner av Utdanningsdirektoratet som viste at haldningane til nynorsk som sidemål vart betre dess tidlegare ein tok til med opplæringa. I 2011 publiserte Språkrådet ei stor gransking der norsklærarar gjorde greie for eigne haldningar til faget sitt. Undersøkinga viste ein positiv samanheng mellom nynorskkompetansen blant lærarane og haldningane til nynorsk. Same året kom Kunnskapsdepartementet si eiga undersøking utført av NOVA som viste at sidemålelevar jamt over er positive til nynorsk, men at motivasjonen til å skrive språket er liten.

Det er naturleg å sjå desse tre undersøkingane i samanheng: Både 2006- og 2013-versjonane av læreplanen i norsk legg til rette for tidleg eksponering av nynorsk for elevar med nynorsk som sidemål. Lærarar med høg nynorskkompetanse har lettare for å inkludere nynorsk i undervisninga på eit tidleg tidspunkt. Elevar som blir tidleg eksponerte for nynorsk som sidemål får betre haldningar, og motivasjonen til å skrive nynorsk vil naturleg nok bli høgare.

Tiltak for å betre haldningane til nynorskopplæring kan derfor samanfattast med at betre lærarkompetanse fører til tidlegare (og sikrare) eksponering av nynorsk i skulen, som igjen fører til betre haldningar til nynorsk både som sidemål og hovudmål.

³ <http://www.nynorsksenteret.no/nyn/forsking-og-utvikling>

B. Kunnskapsoversikt

Kunnskapsoversikta er delt i fire. Første bolken viser faktiske tal om målbyte. Dei tre påfølgjande delane skisserer kva utfordringar samfunnet står overfor for å nå språkleg jamstilling. Ressursgruppa peikar på at språkpolitikken og kunnskapspolitikken må sjåast i samanheng. Språkpolitikken påverkar språktilhøva for nynorskbrukarane, og dette påverkar korleis nynorskelevar opplever undervisninga.

1. Bakgrunn

Fakta om målbyte

Nasjonale tal har i mange år vist svak nedgang i talet på elevar som har nynorsk som opplæringsmål når dei byrjar på skulen. Skuleåret 2011/2012 var denne prosenten 12,9. Denne nedgangen kan forklarast på to måtar. Den demografiske utviklinga i Noreg siste åra har ført til auka busetnad i folketette område med bokmål som administrasjonsspråk. Dette fører automatisk til ein nedgang i nynorskprosenten. Somme elevar byter hovudmål i løpet av den trettenårige grunnopplæringa. Ved hovudmåleksamen for studiespesialiserande studieretning i 2012 var det 6 % som skreiv nynorsk. Då desse elevane gjekk i første klasse, var det 15 % på landsbasis som hadde nynorsk som hovudmål. Opp mot 60 % av dei opphavlege nynorskbrukarane har altså gått over til bokmål. Vi veit at $\frac{1}{4}$ av desse skiftar i overgangen til ungdomsskulen, medan $\frac{3}{4}$ gjer det i overgangen mellom ungdomstrinn og vidaregåande trinn.

Fråfallet frå nynorsk som hovudmål skjer først og fremst i område der nynorskelevane kjem i mindretal. Ofte gjeld dette i overgangen mellom skuleslaga. Det skjer når elevane kjem frå små grendeskular med nynorsk som undervisningsmål til sentralisterte ungdomsskular med bokmålsfleirtal, eller frå ungdomsskulen til vidaregåande utdanning når elevane blir overlatte til sjølv å ta hand om dei språkpolitiske rettane sine. Den negative utviklinga på vidaregåande trinn er likevel ikkje eintydig. Ifølgje *Språkfakta Sogn og Fjordane 1646–2012* (Grepstad 2012b, Tabell 18 s.48) er til dømes er prosenten aukande i Sogn og Fjordane. Tabellen er gjengitt på neste side.

Tala i den første tabellen på neste side er utarbeidd av Eli Bjørhusdal ved Høgskulen i Sogn og Fjordane og dokumenterer stor fylkesvis variasjon i tendensen til målbyte. I ei vurdering av kva tiltak ein kan tilrå er det difor viktig å ta omsyn til desse regionale skilnadane. Tabellen viser målforma gjennom heile grunnskulen til elevar fødte i 1996. Stadene med størst nedgang i nynorskprosenten finn vi i område der grendaskulane har nynorsk, medan fleirtalet ved ungdomsskulane i bygdesentrum har bokmål som hovudmål. I dei store nynorskområda på vestlandet er ikkje tilbakegangen avskrekkande. Tala til Grepstad og Bjørhusdal utfyller kvarandre. Dersom ein samanliknar desse med tala med tilsvarande tabellar frå tidlegare år, viser dette at tilbakegangen av nynorskelevar gjennom utdanningsløpet er mindre enn før (Grepstad 2012a, s121 ff.).

Ressursgruppa peikar på at språkpolitikken og kunnskapspolitikken er *for* fråskilde. Mykje av det som kunne fungert som språkpolitiske verkemiddel ligg til utdannings- eller kunnskapspolitikken. Språkpolitikken påverkar språktilhøva for nynorskbrukarane, og dette påverkar korleis nynorskelevar opplever undervisninga. Det finst mange statlege reguleringar, men dei fleste områda er blotta for det språklege perspektivet. Det er fatta vedtak om at språkpolitikken skal vere sektorovergripande, men det er lite som tyder på at dette blir gjennomført. Den vedtekne språkpolitikken blir i liten grad utøvd – og påverkar derfor i for liten grad skulekvardagen til elevane.

Nynorskelevar med skulestart hausten 2002 - 1. til 10 klasse

Fylke	Elevar med nynorsk		Endring frå 1. til 10. kl.		Prosent nynorsk av alle elevar		
	1. kl 02/03	10. kl 11/12	Elevar	Prosent	1. kl	10. kl	Rel. endr.
Sogn og Fjordane	1546	1522	-24	-1,6 %	97,4	95,4	-2,0 %
Møre og Romsdal	1904	1804	-100	-5,3 %	55,8	50,0	-10,4 %
Hordaland	2791	2435	-356	-12,8 %	43,7	36,6	-16,3 %
Rogaland	1636	1387	-249	-15,2 %	28,2	22,7	-19,4 %
Oppland	478	371	-107	-22,4 %	21,2	15,5	-27,1 %
Telemark	363	201	-162	-44,6 %	16,9	8,9	-47,3 %
Aust-Agder	110	73	-37	-33,6 %	7,7	4,7	-39,1 %
Vest-Agder	103	73	-30	-29,1 %	4,2	2,8	-32,3 %
Buskerud	133	60	-73	-54,9 %	4,3	1,8	-57,6 %
Heile landet	9104	7929	-1175	-12,9 %	14,7	12,2	-16,8 %

Eli Bjørhusdal (2012)

Nynorskelevar frå grunnskule til vidaregåande skule 1996-2012

Frå innmelding grunnskule til eksamen i norsk skriftleg studieførebuande program og påbyggingskurs
Prosent

Studieførebuaende VG3	2009	2010	2011	2012
Noreg	7,4	7,2	6,7	6,4
Vestlandet	24,9	24,6	23,4	22,5
Rogaland	7,6	7,8	7,2	6,1
Hordaland	23,4	21,4	21,9	21,5
Sogn og Fjordane	84,0	85,4	84,1	86,1
Møre og Romsdal	29,6	30,6	26,7	26,0

Grunnskule 10. klasse	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09
Noreg	13,3	13,1	12,9	12,6
Vestlandet	42,7	42,3	42,1	40,7
Rogaland	26,0	25,3	25,5	23,6
Hordaland	40,1	38,6	39,1	38,3
Sogn og Fjordane	94,3	95,4	95,0	94,5
Møre og Romsdal	52,5	53,9	51,9	50,4

Grunnskule 1. Klasse	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00
Noreg	15,1	15,1	14,6	14,6
Vestlandet	46,5	45,8	45,8	44,3
Rogaland	28,0	28,2	28,1	27,7
Hordaland	44,2	43,8	44,7	43,6
Sogn og Fjordane	95,3	97,3	96,7	97,3
Møre og Romsdal	57,1	56,0	54,6	54,2

(Grepstad 2012b)

2. Kompetanseutfordringar

Ressursgruppa har peika på at mange aktørar i og rundt skulen har altfor låg kompetanse, både om nynorskdidaktikk og om gjeldande lovverk.

a) Lærarar

Læreplanreformer må bli etterfølgt av etterutdanning av lærarar.

Nokre av dei etter- og vidareutdanningstiltaka som vart sette i gang etter innføringa av Kunnskapsløftet tematiserte ikkje den norske tospråksituasjonen eksplisitt. Det er viktig at kunnskap om vilkåra for elevar med nynorsk som hovudmål kjem inn i slike tilbod. Eit døme er dokumentet «Kompetanse for kvalitet»⁴, som legg føringar for rektorutdanningar. Det er naturleg å tematisere forholda for elevar med nynorsk som hovudmål.

Ressursgruppa viser til at det er eit stort behov for etterutdanning blant lærarar. Både når det gjeld tidleg start med nynorsk i grunnskulen og i etterutdanning i den nye rettskrivinga. Det er vesentleg at lærarar som underviser elevar med nynorsk som hovudmål får god kompetanse i å bruke nynorsk i alle fag – jf. innføringa av grunnleggjande ferdigheiter. Ressursgruppa meiner også at lærarar og barnehagetilsette må bli meir bevisste på kva fordelar og utfordringar den norske tospråksituasjonen fører med seg. Lærarar må skulerast gjennom etter- og vidareutdanning om kva som er gjeldande språk- og skulepolitikk.

b) Skuleleiarar

Ein må vere offensiv i norskopplæringa. Skuleleiar har ansvar for å legge til rette for at lærarar får relevant etter- og vidareutdanning om nynorskdidaktikk. Ressursgruppa har blitt gjort merksame på at det er stor variasjon i korleis nynorskelevar i mindretals situasjonar blir registrerte og følgde opp. Det er skuleleiarane sitt ansvar å gjere dette i samsvar med dei rettane elevane har. Skuleleiarar bør også prioritere skulering i nynorskdidaktikk, framfor å be om fritaksordningar.

c) Skuleeigarar

Skuleeigararar må prioritere nynorskdidaktikk, men då trengst det midlar. Etter- og vidareutdanning i nynorskdidaktikk som tematiserer situasjonen for elevar med nynorsk som hovudmål må til for å styrke ei utsett gruppe elevar i randsonene.

Ressursgruppa meiner det må presiserast overfor skuleeigarar kva språklege rettar elevar har ved vidaregåande skule. I fylke der nynorsk er i mindretal, må det rettast særskilte tiltak for nettopp å følgje opp nynorskelevane.

d) Lærarutdannarar

Nynorskperspektivet må tydelegare inn i lærarutdanningane på alle nivå, både i grunn- etter- og vidareutdanningane. Studentane ved alle utdanningsinstitusjonane skal vere kompetente til å undervise i heile landet – også i område med nynorsk som opplæringsmål. Det bør derfor vere eit krav om at norskutdanninga må innehalde opplæring i lesing og skriving på begge målformer.

Det nasjonale fagmiljøet for nynorskdidaktikk er lite, men det finst nok kunnskap til å drive forskingsbasert nynorskopplæring i lærarutdanninga. Nynorsksenteret skal ifølgje mandatet frå Utdanningsdirektoratet bistå UH-sektoren i nynorskopplæringa ved å informere om og synleggjere aktuell nynorskdidaktikk. Det er viktig at utdanningsinstitusjonane veit å nyttiggjere seg denne kompetansen.

⁴ [http://www.udir.no/Upload/skoleutvikling/5/Kompetanse for kvalitet.pdf](http://www.udir.no/Upload/skoleutvikling/5/Kompetanse%20for%20kvalitet.pdf)

Den største utfordringa i nynorskopplæringa ligg i å arbeide systematisk med lesing og skriving som grunnleggande ferdigheiter i alle fag. Det er viktig at andre lærarar enn norsklæraren har den tverrfaglege kompetansen det er å kunne undervise på begge målformer i alle fag. Ressursgruppa vil særleg peike på utfordringane som ligg i grunnskulelærerutdanninga for 5.-10. trinn. Norsk er ikkje obligatorisk fag for desse lærarstudentane, noko som lett kan gå ut over nynorskkompetansen til framtidige faglærarar i nynorskområde. Rapporten «Med god gli i kupert terreng» (Følgegruppen for lærerutdanningsreforma 2012) syner tydeleg denne problematikken.

3. Lov og avtaleverk

Det er i hovudsak to paragrafar i Opplæringslova som er relevante for rapporten:

§ 2-5 regulerer målformer i grunnskolen.

§ 9-4 omhandlar lærebøker og andre læremiddel.

Opplæringslova § 2-5

Paragrafen plasserer ansvaret for målpolitikken i skulen hos kommunepolitikarane. Det er kommunen som fastset om nynorsk eller bokmål skal vere opplæringsmål i dei ulike skulekrinsane, men foreldre kan sjølv velje målform på lærebøkene ut barnetrinnet. Dersom det er fleire enn 10 elevar med annan målform enn vedteke opplæringsmål ved skulen, skal undervisninga skje i eigne grupper. Ved overføring av elevar på 1.-4. trinn mellom skular med ulik målform, har elevane framleis rett på undervisning på det opphavlege opplæringsmålet sitt. Elevane kan på individuell basis velje si eiga skriftlege hovudmålsform frå og med 8. årstrinn.

Paragrafen seier noko om opplæringsmål/hovudmål for to ulike forhold: (1) for skulen og (2) for eleven. Det er uvisst kva som skjer med opplæringsmålet til dei elevane som har ei anna målform enn den som er i bruk i den aktuelle skulekrinsen. Dersom det er elevar i klassen eller på trinnet med ulike hovudmål, burde prinsippet tale for at opplæringa i alle fag skjer på både nynorsk og bokmål.

Ressursgruppa meiner at paragrafen er eit døme på at regelverk og planar i liten grad tek omsyn til språkblanda klassar, slik situasjonen ofte kan vere i kommunar med nynorsk som administrasjonsspråk. Fleire avisoppslag skildrar korleis elevar med nynorsk som hovudmål føler seg pressa til å skifte målform av administrative og økonomiske årsaker. Ressursgruppa viser til konkrete døme på at det ved overgangen mellom barnetrinn og ungdomstrinn blir delte ut skjema som er ferdigutfylte med bokmål som hovudmål. Dette er eit språkleg overgrep. Det kan òg verke stigmatiserande for dei som ønskjer å halde fram med nynorsk som hovudmål på ungdomstrinnet.

§ 2-5 gjeld målform i grunnskulen. Ressursgruppa poengterer at elevar i vidaregåande utdanning manglar rettar når det gjeld undervisningsspråk, prøvespråk etc., og dermed er avhengige av skjønn og vilje/evne til tilrettelegging på den enkelte skulen og frå den enkelte læraren si side.

Ressursgruppa viser til at det i somme kommunar blir praktisert språkdelte klasser i grunnskulen. Det blir m.a. argumentert med at språkblandinga er bra for språklæringa, men realiteten er ofte at elevar med nynorsk som opplæringsmål får all skriftleg kommunikasjon på tavle, på lekseplanar og i prøvesituasjonar på bokmål. Dette kan verke som ein pådrivar for målbyte.

Opplæringslova § 9-4

Paragrafen regulerer kva undervisningsmaterieell som er lovlege til bruk i skulen. Prinsippet er at alle læremiddel skal ligge føre på både bokmål og nynorsk til same tid og til same pris. Unntak skal berre skje med godkjenning av departementet. For norskbøker til bruk i grunnskulen er regelen at det skal vere rikeleg med tilfang av tekstar på både nynorsk og bokmål.

Læremiddelsituasjonen blir nærare omtala i neste avsnitt.

4. Læremiddelsituasjonen

Bokmål dominerer på dei aller fleste tekstlege arenaer utanfor skulen. For alle elevar er difor skulen den klart viktigaste plassen for å sjå og lære nynorsk. Ressursgruppa peikar på at det er stor skilnad i læringssituasjonen for elevar med nynorsk som opplæringsmål og dei som har bokmål som opplæringsmål.

Fellesspråklege lærebøker er ein måte å sikre at *bokmålelevar* møter nynorsk andre stader enn i den tradisjonelle sidemålsundervisninga. For *nynorskelevane* er denne lærebokvarianten meir problematisk og heller ikkje ønskjeleg. Dei les allereie mykje bokmål utanfor skulen. For nynorskelevane vil fellesspråklege lærebøker føre til mindre nynorsk enn med reine nynorskbøker.

Ressursgruppa vil peike på at sjølv om intensjonen i opplæringslova truleg er ei likebehandling av dei to målformene, er realiteten at fordelinga mellom nynorsk og bokmål i lesebøkene meir har fordelinga 1:4, der dei nynorske tekstdøma er i klart mindretal.

Forskrift til opplæringslova

§ 17-1 omhandlar kva rettar elevane har til læremiddel på eiga målform.

Ressursgruppa viser til dokumentasjon som viser skeivfordeling av bokmål- og nynorsktekstar i norskfaglege verk (Askeland 2009). Det finst også langt færre nettressursar og digitale læringsressursar på nynorsk enn på bokmål (Fretland, et al. 2008). Dette gjeld òg ressursar som dekkjer vesentlege delar av pensum og som dermed fell inn under læremiddeldefinisjonen.

Ressursgruppa viser til at det framleis ser ut til å vere eit uklart skilje mellom kva som kan oppfattast som læremiddel, og dermed er omfatta av parallellitetskravet, og kva som kan definerast som ein læringsressurs. Gruppa meiner difor at departementet må vere tydelege på at alt materiell som er i regelmessig bruk i undervisninga må finnast både på bokmål og nynorsk. Utfyllande dokumentasjon om dette er å finne i eit notat frå Noregs Mållag, sendt til Kunnskapsministeren 22. desember 2011.

Ressursgruppa peikar også på manglande språklege rettar for nynorskelevar på yrkesfaglege studieretningar med under 300 elevar. Det same gjeld elevar i private skular. I dag gjeld ikkje kravet om parallelle utgåver av lærebøker for desse elevgruppene.

§ 17-3 plasserer ansvaret for handhevinga av elevrettane hos skuleeigar, som i stor grad vil seie kommunar og fylkeskommunar.

Ressursgruppa viser til manglande medvit om nynorsk-bokmål-problematikken hos lærarar og skuleeigarar i byskulane. I mange fylke er det vanleg med bokmål i sentrale skulestader, medan det er fleire nynorskelevar i distrikta rundt. Ved overgangen til vidaregåande utdanning kjem mange av desse nynorskelevane i mindretal. Her må skuleleiinga vere medvitne om målbyteproblematikken og legge til rette for at desse elevane får halde fram med nynorsk som hovudmål. Dette arbeidet må starte før elevane møter opp i klasserommet første skuledag.

Ressursgruppa har vore opptekne av at kommunar og fylkeskommunar som skuleeigar og eigar av NDLA må passe på rettane til nynorskelevane. Det har også blitt peika på feil ved registreringa av målform når elevar byrjar på vidaregåande skule, noko som i nokre høve har gitt eit feil bilete av stoda. Departementet er i dialog med Utdanningsdirektoratet om det er behov for å gjere endringar i skuleadministrative system for å få rette tal når det gjeld val av målform.

5. Behov for å auke kunnskapsgrunnet om nynorsk som hovudmål

Vi har i dag meir enn nok kunnskap til å setje i gang verknadsfulle tiltak. Ressursgruppa meiner at det parallelt med iverksetjing av tiltaka skissert i del C, også bør hentast inn kunnskap og gjennomførast forskning på følgjande område:

Vi treng kunnskap om kvar målbytet skjer (kva kommune, kva skuleslag). I samband med Stortinget si handsaming av stortingsmeldinga *Mål og meining* våren 2009, peika eit klart fleirtal på behovet for forskning på målbyte og ressursar til slik forskning.

Fleirtalet i komiteen, alle unnateke medlemene frå Fremskrittspartiet, meiner at det er behov for meir forskingsbasert kunnskap om språk og språkbruk i norsk samanheng. Til dømes strekar meldinga under at målbyte frå nynorsk til bokmål ikkje er grundig analysert.

Eit anna fleirtal, alle unnateke medlemene frå Fremskrittspartiet og Høgre, meiner det trengst ein grundig analyse av årsakene til målbyte frå nynorsk til bokmål. Dette fleirtalet meiner at ein òg treng ressursar til forskning på dette området.

Innst. S. nr. 184 (2008–2009), kapittel 2.5

Vi treng kunnskap om språkdelt klasser, skular og kommunar for å forstå kva prosessar som ligg bak målbyte. Utdringar og problem for lærarane i slike klasser må også kartleggast.

Vi treng forskning på den samla skrivekompetansen til nynorskelevane, både i nynorsk og bokmål. Vi veit at nynorskelevane utviklar bokmålskompetanse tidleg, men korleis har dei lært dette? Korleis handterer nynorskelevane tospråksituasjonen? Den uttrykte språkpolitikken i Noreg har i fleire år vore at elevar skal bli skriftleg kompetente i både bokmål og nynorsk. Kva inneber denne språkkompetansen? Kva er den reelle kompetansen etter tretten år i skulen? Er kompetansen ulik avhengig av opplæringsmålet/hovudmålet til eleven, og kva sal ulikskapar er det i så fall snakk om?

Det er viktig med kvalitetssikra kunnskap om taktisk målbyte. Ifølgje rapporten til «Målstreken» og ei meir uformell rundspørjing som målungdommen har gjennomført, vel nokre nynorskelevar å byte hovudmål for å sikre god sidemålsskarakter. Grunngevinga er at det «er enklare å få god sidemålsskarakter i nynorsk enn i bokmål». Kor stort omfang har denne typen målbyte?

C. Forslag til tiltak

Ressursgruppa viser til det arbeidet som tidlegare er lagt ned av Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa med å utarbeide ein eigen strategiplan for nynorsk (2008) og ein tiltaksplan for nynorsk i opplæringa (2009-2013). Sluttrapporten frå Tiltaksplanen blir levert i juli 2013. Desse dokumenta er eit godt supplement til denne rapporten frå ressursgruppa som grunnlag for departementet si vidare satsing på å styrkje nynorskelevane si stilling.

1. Kompetanseheving

Ei gransking av sidemålsopplæringa som TNS Gallup utførte for Utdanningsdirektoratet i 2006, viste at dei fleste rektorane (76 %) var misfornøgde med tilbodet om etter- og vidareutdanning i undervisning i nynorsk sidemål (TNS Gallup 2006, s31). Ein kan då rekne med at tilbodet om etter- og vidareutdanning til lærarar som underviser elevar med nynorsk som hovudmål, også må styrkast.

(Nordal 2012)

Det overordna målet må vere at nynorskelevane har krav på gode lærarar som kan gjere elevane til trygge og stødige nynorskbrukarar. Det må leggest til rette for at lærarar og barnehagetilsette får meir kunnskap om dei positive sidene ved tospråksituasjonen. Dei må òg få betre kompetanse i å drive opplæring på nynorsk. Lærarutdanninga må sikre at alle lærarane både har god kunnskap i nynorsk og god kunnskap om dei ulike utfordringane nynorskelevar og bokmålslevar møter.

1.1 Lærarar må ha meir kunnskap om korleis undervise i nynorsk, både som hovudmål og sidemål.

Motivasjonen til å undervise i nynorsk som sidemål aukar med høgare kompetanse blant lærarane (Synovate 2011). Lærarutdanningsinstitusjonane må sørgje for at komande lærarar får god kunnskap om språksituasjonen i Noreg, og at lærarane kan nytte både nynorsk og bokmål i undervisninga si. Det er ein føresetnad for å få lærarar og førskulelærarar til å prioritere tospråkperspektivet og for å få fagleg kompetente lærarar i nynorskområdet.

Fagplanane på alle nivå må innehalde fagleg funderte og realistiske kompetansemål. Grunngevinga(ne) for «kvifor sidemål» må også vere gjennomtenkte og konsekvente.

1.2 Nynorskperspektivet må tydelegare inn i lærarutdanningane på alle nivå.

Ressursgruppa peikar på kor viktig det er med skulering i nynorsk i lærarutdanninga. Nynorskkompetansen er viktig både i grunnutdanninga, vidareutdanning og etterutdanning av lærarar. Slik opplæring kan gjerast på fleire måtar, men målet må vere å avmystifisere og ta bort angsten nokre nyutdanna lærarar kan ha for å undervise om og på nynorsk⁵. Nynorsksenteret har god dialog med høgskulesektoren om dette, men korkje dei eller Utdanningsdirektoratet har mynde til å kome med pålegg om korleis UH-institusjonane skal drive lærarutdanning.

Dei grunnleggjande krava ein set til grunnutdanninga kan styrast sentralt. Desse planane må utformast slik at dei sikrar plass for nynorskperspektivet på alle nivå i lærarutdanningane.

⁵ Sjå http://www.nynorsksenteret.no/nyn/forskning-og-utvikling/fou_rapportar-1/nynorsk-i-lærarutdanninga

Dette gjeld utdanningane for barnehagen, 1.-7. trinn, 5.-10. trinn og vidaregåande opplæring, både i grunn- etter- og vidareutdanningane.

Ressursgruppa peikar også på at ein treng institusjonelle tiltak slik at ikkje nynorskdidaktikk blir for avhengig av enkeltpersonar i UH-miljøa. Forskriftene til grunnskulelærarutdanninga inneheld krav om kompetanse i nynorsk og bokmål, men det manglar krav til dokumentasjon av denne kompetansen. Dette kan også styrast sentralt. Det bør i ein periode samlast inn informasjon om korleis dei ulike institusjonane sikrar at dei oppfyller krava til at studentane skal ha kompetanse i både nynorsk og bokmål. Kompetanseheving for lærarar i nynorsk bør bli meir synleg i etter- og vidareutdanningstiltak.

2. Status og formidling

2.1 Døme på god praksis må formidlast til flest mogleg

Statusen til nynorsk som hovudmål heng nøye saman med statusen som sidemål. Det er difor viktig at også elevar som har bokmål som opplæringsmål møter nynorsk på flest mogleg arenaer, ikkje berre som eit emne i utvalde norsktimar i ungdomsskulen og vidaregåande skule.

På nettstaden til Nynorsksenteret finn ein informasjon om ulike skular der dette er prøvd ut med hell. Tiltak av typen «tidleg start»⁶ og bruk av nynorske lærebøker i andre fag enn norsk⁷ er gode døme på korleis dette kan gjerast.

2.2 Gode og oppdaterte lærebøker og læringsressursar

God praksis må formidlast gjennom lærebøker og undervisningsmateriell på papir og nett. Nynorsksenteret har ein stor base med ressursar både til bruk for elvar og lærarar. Dei distribuerer også bladet «Nynorskopplæring» med konkrete tips knytt til nynorskundervisning både på hovudmål og sidemål. Dette bladet har eit opplag på ca. 2000 og blir sendt gratis til skular og lærarar som abonnerer på det.

Det må satsast meir på marknadsføring av dei nynorskressursane som faktisk finst. Tilgjengelege nettressursar er for lite kjent og for lite brukt, både i hovudmåls- og sidemålsundervisninga og av skuleeigarane (Vibe 2012, s.17-28).

2.3 Meir nynorsk leselyst

Elevar med nynorsk opplæringsmål les i liten grad nynorske bøker utanom skuletida⁸. Dei blir ikkje «bada» i nynorsk tekst slik dei burde for å bli trygge språkbrukarar. I staden les dei nesten berre bokmål, og etter kvart engelsk, på fritida.

Utvalet av gode nynorske barne- og ungdomsbøker er stort og variert, men for at born og unge skal finne desse bøkene, må dei marknadsførast. Målretta og bevisstgjerdande skulering av barnehagetilsette, lærarar og bibliotekarar er difor eit viktig tiltak, gjerne kombinert med lokale eller regionale leselystkampanjar med nynorskprofil.

⁶ Sjå <http://www.nynorsksenteret.no/nyn/ressursbase-for-skulen/opplegg-og-tips/tidleg-start> og <http://www.nynorsksenteret.no/nyn/forsking-og-utvikling/?&displayitem=2023&module=news>

⁷ Sjå <http://www.nynorsksenteret.no/nyn/forsking-og-utvikling/?&displayitem=2001&module=news>

⁸ Det Norske Samlaget har utarbeidd utlansstatistikk frå folkebiblioteka i nynorskkommunane. Denne viser at berre 10 av dei 100 mest populære titlane er på nynorsk. (Kjelde: Upublisert notat, 2013)

3. Tekniske/administrative tiltak

Jeg har aldri skrevet annet enn bokmål på tavla, jeg,» uttalte ein lærar på eit planleggingsmøte ved ein ungdomsskule der alle elevane hadde nynorsk som hovudmål. Leiinga og alle lærarane på møtet høyrde kva som vart sagt, men det såg ikkje ut som om mange vart overraska, og utsegna fekk ingen konsekvensar for læraren.

(Nordal 2012)

3.1 Styringshierarkiet må fungere betre enn i dag

Ressursgruppa poengterer at manglande kjennskap til regelverket både hos skuleeigar, skuleleiar og hos elevar i ein del tilfelle kan føre til at elevane ikkje får oppfylt retten dei har til å få lærebøker på eige opplæringsmål/hovudmål. Dette kan tyde på at det er behov for meir kunnskap om regelverket i skulesektoren.

3.2 Pålegge skuleeigarar å administrere eleven sitt val av målform på ein nøytral måte og å legge til rette for at elevar som vel nynorsk (særleg i skular/klasser med bokmålsfleirtal) kan få eit likeverdig undervisningstilbod.

Det må bli forbode å gi elevar og føresette skjema der språkvalet er ferdig utfylt med «bokmål» som hovudmål. Det er òg viktig med korrekt registrering av hovudmålet til elevane. Det har kome fram at somme fylkeskommunar definerer hovudmålet som bokmål så lenge statusen er ukjent.

Størst fare for målbyte er det for elevar som går frå å vere del av eit språkleg (nynorsk-) fleirtal på barnetrinnet til å kome i språkleg mindretal på seinare trinn (ungdomstrinn eller vidaregåande utdanning).

Det finst fleire døme på studentar blir nekta å skrive eksamensoppgåver på nynorsk. Det må kome ei presisering frå Utdanningsdirektoratet/Kunnskapsdepartementet som klart viser kva rettar elevar og studentar har andsynes mållova.

3.3 Alle lærebøker og alle læringsressursar som elevane blir pålagde å bruke må vere tilgjengelege på begge målformer til same tid.

Det bør vurderast å endre definisjonane på «læremiddel» og «læringsressurs». I dag finst læringsressursar i svært mange fag/emne berre på bokmål (t.d. Cappelen si nettside «Alfabetøya»). Denne typen lærestoff blir i praksis mykje brukt også for elevar med nynorsk som opplæringsmål.

Eit anna tiltak er å etablere støtteordningar for produksjon å lage nynorskversjonar av læringsressursar som berre finst på bokmål.

Mållova er eit instrument i seg sjølv. Tilfang som skal brukast i skulen skal vere tilgjengeleg på både bokmål og nynorsk. Ein kan òg vurdere å innføre ein eigen paragraf om undervisningsmaterieell med skjerpa krav til målform, både for nettressursar og papirbaserte ressursar.

Det er ikkje lenger ei statleg godkjenningssordning for lærebøker, og skulane står fritt til å velje dei lærebøkene og læringsressursane dei vil. I dei høva utdanningsmyndigheitene gjev økonomisk støtte til utvikling av rettleiingsmaterieell og andre læringsressursar, bør det vere eit kriterium at materieellet/ressursane vert utgjeve på både nynorsk og bokmål.

3.4 Undervisningsmål

Elevar med nynorsk som hovudmål opplever ofte å vere i mindretal i bokmålsklassar. Dette gjeld særleg ungdomstrinnet. Ressursgruppa spør om retten til eigne nynorskklassar kan oppretthaldast ut grunnskulen og ikkje avsluttast ved overgangen mellom 7. og 8. årstrinn.

Det må vurderast korleis ein kan ta betre omsyn til nynorskelevar i blanda klasser. Ofte føregår all undervisning på slike skular berre på bokmål. Dette er uheldig med tanke på utvikling av fagspråk etc. for desse elevane. Det må setjast særleg tydelege krav/forventningar til skular der dette skjer. Slike tiltak vil truleg vere eitt dei mest målretta og effektive tiltaka mot målbyte.

Det bør vurderast om det er behov for å utvide § 2.5 «Målformer i grunnskolen» til også å gjelde for vidaregåande skule. I dag har elevar i vidaregåande opplæring ikkje rett på undervisning på eiga målform. Det er grunn til å tru at dette er ein drivande faktor for målbyte.

3.5 Statlege utlysingar må innehalde krav om kompetanse i både bokmål og nynorsk.

Skal elevar sjå nytten i å lære nynorsk, må krava i mållova òg gjenspeglast når det blir lyst ut ledige stillingar i offentleg sektor der det er krav om kompetanse i begge målformer. Ei undersøking av stillingsutlysingar viser at berre 1 % hadde krav om språkkunnskapar i nynorsk. Dette kommuniserer overfor elevane at nynorsk er uviktig.

3.6 Hindre «taktisk målbyte»: Ein del elevar byter hovudmål frå nynorsk til bokmål i løpet av vidaregåande fordi dei då reknar med å få betre sidemålsskarakterer.

Det blir påstått at elevar med bokmål som sidemål blir vurdert strengare enn elevar med nynorsk som sidemål ved eksamen. Ei mogleg forklaring kan vere manglande kompetanse i nynorsk blant lærarane og sensorane som skal vurdere norskkompetansen til elevane til standpunkt og eksamen. Det er derfor viktig å få gode og mest mogleg standardiserte kriterium for vurdering av skriftlege arbeid på begge målformer. Mykje tyder på at elevar med nynorsk som sidemål i dag kan oppleve å få ein brukbar karakter sjølv om dei har mange rettskrivingsavvik, medan dette i mindre grad gjeld når bokmål er sidemål (Øzerk, Todal og Garthus 2010).

3.7 Tilleggs-poeng for elevar i vidaregåande skule som vel nynorsk som hovudmål (jf. ordning for å stimulere fleire til å velje realfag).

Dei aller fleste elevar på vidaregåande-trinnet med nynorsk som hovudmål har betre kompetanse i sidemålet enn bokmålelevane. Dette får dei i dag lite uttelling for på det avsluttande vitnemålet. Det kan kompensere ved å gi desse elevane tilleggs-poeng ved opptak til høgare utdanning. Eit slikt tiltak er også eit verkemiddel for å hindre «taktisk målbyte» (sjå punktet over). Eit slikt tilleggs-poeng ikkje er eit ”stimuleringstiltak” (slik realfags-poeng er det i dag), men eit tiltak som skal synleggjere den reelt høgare samla kompetansen i norsk som elevar med nynorsk som hovudmål har.

Ressursgruppa var delt i synet på om eit slikt tiltak burde tilråast. Dersom det ikkje vert innført tilleggs-poeng, ønskjer delar av ressursgruppa andre tiltak som sikrar at nynorskelevane sin høgre kompetanse i sidemål vert synleggjort for å unngå ”taktisk målbyte”.

4. Auka kompetanse om stoda

«Fleirtalet i komiteen [...] meiner at det er behov for meir forskingsbasert kunnskap om språk og språkbruk i norsk samanheng. Til dømes strekar meldinga under at målbyte frå nynorsk til bokmål ikkje er grundig analyserte. [...] fleirtalet meiner at ein òg treng ressursar til forskning på dette området.»

Innst. S. nr. 184 (2008–2009), kapittel 2.5

Vi har i dag meir enn nok kunnskap til å setje i gang verknadsfulle tiltak. Fagmiljøa som forskar på nynorsk i skulen er likevel få og små. UH-nett Vest har våren 2013 etablert eit eige nettverk for nynorskforskning, men det vil ta noko tid før ein ser konkrete resultat/rapportar frå dette initiativet.

Nynorsksenteret har ved fleire høve teke kontakt med utdanningsinstitusjonane i Noreg for å fremje forskning om nynorskundervisning, men responsen har til no vore liten. Eigne, øyremerkta midlar til slik forskning finst ikkje, og Nynorsksenteret kan heller ikkje bruke eiga grunnløyving til dette.

4.1 Eit eige forskingsprogram om nynorsk i utdanninga?

Skal ein fremje forskning på nynorsk i skulen, må ein engasjere forskarar som er villige til å bruke tid og ressursar på emnet. Ein måte kan vere å opprette eit eige forskingsprogram for nynorsk i utdanningssektoren.

4.2 Språkbyte: Kva er omfanget? Kvar skjer det? Når skjer det? Kvifor skjer det? Kva skal til for å hindre/reduere dette?

Det er store regionale skilnader i tendensane til målbyte. Det kan difor vere behov for andre tiltak i dei nynorske kjerneområda (t.d. Sogn og Fjordane) enn i randsonene med sterk tilbakegang for nynorsk skulemål dei siste åra (t.d. Valdres og Hallingdal). Ressursgruppa viser til rapporten «Språkfakta for Sogn og Fjordane» om utviklinga av elevars val av målform (Grepstad 2012b). Rapporten er basert på tal frå Utdanningsdirektoratet og kan brukast som grunnlag for tiltak.

Når det gjeld kvifor elevar byter hovudmål, er det mange meiningar, men det finst lite god dokumentasjon. Det enklaste og beste er å spørje direkte dei det gjeld – elevane sjølve. Ei undersøking av haldningar til nynorsk og grunngjeving for målbyte bør gjennomførast. Prosjektet «Målstreken» frå Valdres vgs. på Fagernes og Firda vgs. er eit godt føredøme og ein god start.

Ein bør òg instruere skuleeigarar i språkdelte område til å motverke målbyte. Dette kan sikrast ved gode rutinar for rapportering av tiltak.

4.3 Språkleg nivå: Kor godt/dårleg skriv nynorskelevane? Kva kan gjerast for å forbetre nivået?

Materiale som kan analyserast finst og bør vere lett tilgjengeleg, t.d. eksamenssvar frå ungdomsskule og vidaregåande skule. Kunnskap om kva som skal til for å gjere elevar flinkare til å uttrykkje seg skriftleg i ulike sjangrar finst også. Det finst forskning og rapportar frå forsøk, m.a. frå fagmiljø i UH-sektoren og dei nasjonale sentra (Skrivesenteret og Nynorsksenteret).

4.4 Didaktisk nivå: Kva er god nynorskundervisning?

Ressursgruppa peikar på at det er vanskeleg å rekruttere forskarar i UH-miljøa til å drive forskning på nynorskdidaktikk. Nynorsksenteret sit på høg kompetanse om nynorskopplæring, men har som nasjonalt senter under Utdanningsdirektoratet ikkje høve til å drive forskning. Det bør difor vurderast om Nynorsksenteret bør få endre mandatet slik at det blir større opning for å drive eiga forskning med utgangspunkt i eigne prosjekt, i samarbeid med UH-institusjonane.

5. Meir nynorsk på andre arenaer enn skulen

5.1 Statlege institusjonar må respektere mållova

Det er eit problem når ikkje statlege institusjonar følgjer mållova (Språkrådet 2012, ss. 81-84). Nær halvparten av alle kommunar med nynorsk som administrasjonsspråk opplever å få tilsendt materiell og korrespondanse på bokmål. Dette er svært relevant og er direkte knytt til opplæringa i skulen.

Ressursgruppa ønskjer at Kunnskapsdepartementet instruerer eigne underliggjande etatar om å følgje mållova. Fleire undersøkingar viser at både store deler av offentleg forvaltning og UH-sektoren er dårlege på dette området (Språkrådet 2012). Dei nasjonale sentera likeeins (Fretland, et al. 2008). Mållova er til både for å sikre rettane til nynorskbrukarar, men også for å sikre at bokmålsbrukarar møter nynorsk innimellom. Dagens praksis med manglande handheving fungerer som eit uheldig signal til ungdom om at ein ikkje treng nynorsk i kvardagen utanom skulen.

5.2 Nynorsken sin status i samfunnet må hevast. Det bør bli meir nynorsk i media, næringsliv, reklame og populærkultur. Nynorsk må kunne brukast over alt og i alle samanhengar utan at det skaper reaksjonar.

Dei fleste aktuelle tiltak på dette området fell utanfor mandatet til ressursgruppa for nynorsk. Dette momentet høyrer likevel med i denne sluttrapporten, sidan det er ein viktig grunn til at så mange born og unge byter målform frå nynorsk til bokmål. Skal ein snu denne tendensen, må statusen til nynorsk i alle deler av det norske samfunnet hevast.

Delar av ressursgruppa peiker på at t.d. pressestøtte kan koplast til den demokratiske retten journalistar har til å kunne skrive på si eiga målform.

D. Kostnader

Det har vore ein uttrykt premiss frå departementet at forslaga til tiltak ikkje må gå ut over eksisterande økonomiske rammer. Ressursgruppa har som før nemnt ikkje rekna på kva dei ulike tiltaka vil koste. Ein god del kan gjerast ved enkle og rimelege grep, men gruppa ønskjer å poengtere at ein rapport med berre gratistiltak er svært lite ambisiøs.

Vedlegg

Målparagrafane i Opplæringslova

§ 2-5. Målformer i grunnskolen

«Kommunen gir forskrifter om kva målform som skal vere hovudmål i dei enkelte skolane. Hovudmålet skal nyttast i skriftleg opplæring og i skriftleg arbeid. Frå og med 8. årstrinnet vel elevane sjølv kva skriftleg hovudmålform dei vil bruke.

I den munnlege opplæringa avgjer elevane og undervisningspersonalet sjølve kva for talemål dei vil bruke. Undervisningspersonalet og skoleleiinga skal likevel i størst mogleg grad ta omsyn til talemålet til elevane i ordval og uttrykksmåtar.

Foreldra vel målform i lærebøkene til elevane til og med 7. årstrinnet. Frå og med 8. årstrinnet vel elevane sjølv. I norskopplæringa skal elevane ha lærebøker på hovudmålet.

Når minst ti elevar på eitt av årstrinna 1-7 i ein kommune ønskjer skriftleg opplæring på eit anna hovudmål enn det kommunen har vedteke, har dei rett til å tilhøre ei eiga elevgruppe. Retten gjeld så lenge det er minst seks elevar igjen i denne gruppa. Når elevane er spreidde på fleire skolar i kommunen, vedtek foreldra med vanleg fleirtal kva skole tilbodet skal givast ved.

Elevar som blir overførte til ein ny skole med eit anna hovudmål enn det dei har hatt på årstrinna 1-4, har framleis rett til skriftleg opplæring på det opphavlege hovudmålet. Dei har rett til norskundervisning i eiga gruppe, uavhengig av kor mange dei er.

Dei to siste åra i grunnskolen skal elevane ha opplæring i begge målformer. Departementet kan gi forskrifter om fritak frå opplæring i sidemålet for elevar som får særleg språkopplæring.

I samband med skifte av hovudmål eller når eit fleirtal i kommunestyret eller minst 1/4 av dei røysteføre krev det, skal det haldast rådgjevande røysting. Røysterett har alle som bur i det området i kommunen som soknar til skolen, jf. § 8-1, og som har røysterett etter valgloven § 2-2. Røysterett i høve til skriftleg opplæring har dessutan foreldre eller forsytar til barn på barnesteget ved skolen, utan omsyn til bustad eller statsborgarskap. Departementet kan gi nærmare forskrifter».

Utdanningsdirektoratet si tolking av § 2-5 i Opplæringslova

«Hovedregelen skal være at i skriftlige fag og fag med stor grad av skriftlighet har elevene rett til å være i egen målgruppe. Unntak fra dette kan for eksempel være der det er aktiviteter i faget hvor det ikke strider mot formålet med regelen i § 2-5 fjerde ledd om å ha elevene samlet. Dette kan for eksempel gjelde enkelte prosjektarbeid, temadager, opplæring av muntlig/visuell karakter som film, utstillinger, foredrag o.l. I disse tilfellene vil det normalt foreligge en pedagogisk begrunnelse for en annen organisering. Direktoratet vil her presisere at en slik organisering ikke setter til side elevenes rett til å få den skriftlige opplæringen på egen målform. Det innebærer at også i de timene elevene fra den særskilte målformgruppen er blandet med andre elever, har elevene rett til å få skriftlig materiale på deres egen målform»

«Samtidig vil det være en praktisk unntaksregel, at i fag med stor grad av praktisk/muntlig opplæring, kan elevene være i språkblandede grupper. Unntak fra dette vil imidlertid være dersom deler av undervisningen har stor grad av skriftlighet. I slike tilfelle vil retten til å være i egen målgruppe gjøre seg gjeldende»

«Dette innebærer at hvis det skal gjøres unntak fra hovedreglen om opplæring i egen gruppe, må dette vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle i hvert enkelt fag. Vurderingskriteriene vil da være om formålet med regelen likevel blir ivaretatt.»

§ 9-4. Lærebøker og andre læremiddel

«I andre fag enn norsk kan det berre brukast lærebøker og andre læremiddel som ligg føre på bokmål og nynorsk til same tid og same pris. I særlege tilfelle kan departementet gjere unntak frå denne regelen.

Norske og samiske lærebøker og tilsvarende digitale læremiddel som blir brukte i skolen, skal vere i samsvar med offisiell rettskriving. Nynorskutgåvene skal følge læreboknormalen. Med lærebøker er her meint alle trykte læremiddel som elevane regelmessig bruker for å nå vesentlege delar av kompetansemåla i eit fag.

Lesebøkene i norskfaget i grunnskolen skal ha nok tilfang på begge målformer slik at elevane lærer å lese både bokmål og nynorsk.

Ordlister og ordbøker til skolebruk skal godkjennast av Språkrådet.

Departementet gir nærmare forskrifter om kva læremiddel som er omfatta av kravet i første leddet.

Reglane i første og fjerde ledd gjeld ikkje for samiske læremiddel.»

Forskrift til Opplæringslova

§ 17-1. Elevens rett til læremiddel på eiga målform

«Eleven har rett til læremiddel på ønskja målform; nynorsk eller bokmål. Kravet til språklege parallellutgåver skal gjere det enklare for eleven å gjere seg nytte av opplæringa og sikre dei språklege rettane som eleven har.

I andre fag enn norsk kan det berre brukast læremiddel som ligg føre på nynorsk og bokmål til same tid, med mindre læremiddelet er omfatta av unntaka i § 17-2. Kravet til språkleg parallellitet gjeld berre for fag med årskull over 300 elevar.

Kravet om språklege parallellutgåver gjeld for læremiddel som skal brukast regelmessig i opplæringa og dekkjer vesentlege delar av kompetansemåla eller er viktig for dei grunnleggjande ferdigheitene i læreplanen for fag i Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Med regelmessig meiner ein at læremiddelet blir brukt fast, over ei lengre periode eller jamleg. Når det er tvil om eit læremiddel dekkjer vesentlege delar av læreplanen i fag, skal skoleeigar vurdere saka konkret.

Med læremiddel meiner ein alle trykte, ikkje-trykte og digitale element som er utvikla til bruk i opplæringa. Dei kan vere enkeltståande eller gå inn i ein heilskap, og dekkjer aleine eller til saman kompetansemål i Læreplanverket for Kunnskapsløftet.

Når det skal vurderast om læremiddelet er omfatta av kravet til parallellitet gjeld dei same vurderingane for trykte og digitale læremiddel.»

§ 17-2. Unntak frå parallellkravet

«Reglane i § 17-1 skal ikkje hindre at elevane får ta i bruk eit breitt tilfang av læremiddel i opplæringa.

Kjeldestoff, bakgrunnsstoff, artiklar, avisar, oppslagsverk og likande kjem ikkje under kravet til språklege parallellutgåver, sjølv ved regelmessig bruk.

Læremiddel der den norske teksten utgjer ein mindre del, kjem ikkje inn under kravet til språkleg parallellutgåve.»

§ 17-3. Ansvar for skoleeigar

«Skoleeigar har ansvaret for at retten til eleven til læremiddel på si målform blir oppfylt etter § 17-1 og § 17-2. Dette gjeld uavhengig av kor mange elevar som brukar bokmål og nynorsk i kommunen eller fylkeskommunen. Skoleeigar skal ha eit forsvarleg system, jf. opplæringslova § 13-10, for å sikre at retten til eleven blir oppfylt.»

Utdrag frå stortingsmeldingar og læreplanar

Stortingsmelding nr. 23 (2007-2008) *Språk bygger broer*

Meldinga viser til kva arbeidsoppgåver Språkrådet har med omsynet til norsk språk generelt, men språkstyrkingsarbeidet i høve nynorsk blir omtala spesielt.

2.4 - tredje avsnitt:

«Språkrådets hovedoppgave er arbeidet med å styrke det norske språkets status i nåtid og framtid og å forvalte de to offisielle norske skriftnormalene. Det er presisert at språkstyrkingsarbeidet omfatter både norsk språk generelt og den nynorske målformen spesielt.»

Kompetansen alle norske statsborgarar har i begge dei to norske målformene, blir trekt fram som ein premiss for innpassing i kulturliv, demokrati og ei brei samfunnsdeltaking og integrasjon.

4.1 – femte avsnitt:

«Et premiss for den demokratiske språkpolitikken i Norge er at de to norske målformene nynorsk og bokmål til sammen utgjør det nasjonalspråket som alle norske statsborgere har rett og, på visse betingelser, plikt til å lære. Det overordnede målet i den generelle norskplanen i Kunnskapsløftet er at alle elever skal få en bred språkkompetanse som omfatter kompetanse i både bokmål og nynorsk. En slik språkkompetanse gir innpass i norsk kultur og åpner for bred samfunnsdeltakelse og integrering.»

Meldinga viser òg til Soria Moria-erklæringa som held fram bokmål og nynorsk som samfunnsberande skriftspråk, men der regjeringa tek på seg eit særskilt ansvar i høve nynorskbrukarane

4.2 – første avsnitt:

«Regjeringen ønsker å opprettholde norsk språk, det vil si både bokmål og nynorsk, som fullt utbygde, samfunnsbærende skriftspråk. I Soria Moria-erklæringen er dette formulert slik: Regjeringen vil peke på det verdifulle mangfoldet som ligger i det å ha to norske skriftkulturer. Nynorsk og bokmål er formelt likestilt, men reelt har nynorsk likevel vanskeligere vilkår. Det er derfor særlig viktig å sikre nynorsk gode utviklingsmuligheter.»

I meldinga blir òg ansvaret med å sikre lik tilgang på læremiddel trekt fram. Spesielt blir det vurdert om det må til ei forskriftsendring får å ivareta lik tilgang på digitale læremiddel.

4.2.1 – sjetten avsnitt:

«De signalene departementet har fått, tyder også på at situasjonen når det gjelder digitale læremidler på nynorsk, ikke er tilfredsstillende, og at kravet til parallellutgaver i flere tilfeller ikke blir oppfylt. Utdanningsdirektoratet er derfor bedt om å gjennomgå digitale læremidler, nettsteder, nettbaserte tjenester og programvare som er i bruk i opplæringen, både fra private og offentlige leverandører, og vurdere disse i forhold til opplæringsloven § 9–4 og tilhørende forskrifter. Videre er direktoratet bedt om å gjøre en vurdering av hvorvidt det er behov for en forskriftsendring for bedre å ivareta formålet med § 9–4 når det gjelder digitale læremidler.»

Stortingsmelding nr. 35 (2007–2008)

Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk

Meldinga understreker mellom annan at målet for norsk språkpolitikk er formell og reell likestilling mellom bokmål og nynorsk. Dette er eit gjennomgangstema, men kjem spesielt til uttrykk i praktisk politikk i kapittel 9, der formålet med sidemålsundervisninga blir eksplisitt uttrykt.

I innleiinga blir nynorsk trekt fram spesielt når det gjeld styrkingstiltak for norsk språk:

1.1.3.2 – fjerde avsnitt:

«I den nye språkpolitikken vil det vera eit underforstått prinsipp at tiltak til styrking av norsk språk generelt også må omfatta tiltak for å fremja nynorsk språk spesielt, når dette er relevant.»

Under overskrifta «Ny språkpolitikk – overordna mål og verkemiddel» blir likestillinga mellom dei to målformene understreka fleire gonger. Målforma til språkbrukaren skal altså ikkje ha noko å seie med tanke på samfunnsdeltaking. Omsynet til nynorskbrukaren blir trekt fram ved at det skal leggjast spesielt til rette for å fremje ei meir reell likestilling mellom bokmål og nynorsk. Avslutningsvis blir det slått fast at dette er omsyn som skal takast i utforminga av all offentleg politikk.

3.1.1 – Overordna språkpolitiske mål

«Det overordna strategiske målet for den språkpolitikken som er skissert i denne meldinga, er å motverka domenetap for norsk språk og sikra det norske språket ein fullverdig status og bruk innanfor alle delar av norsk samfunnsliv.

Dette overordna målet må realiserast innanfor ramma av ein heilskapleg språkpolitikk som tek omsyn til den totale språksituasjonen i landet, både likestillinga mellom bokmål og nynorsk, det gamle og nye fleirspråklege mangfaldet, det framandspråklege kompetansebehovet og den nordiske språkfelleskapen.

Ved utforming og gjennomføring av all offentleg politikk i Noreg skal det i den grad det er relevant, takast omsyn til følgjande overordna språkpolitiske mål:

- 1. Norsk skal vera hovudspråket og felles nasjonalspråk i Noreg*
- 2. Norsk skal vera eit samfunnsberande og fullverdig språk*
- 3. Det skal leggjast spesielt til rette for at nynorsk blir meir reelt likestilt med bokmål*
- 4. Det offentlege skal leggja vekt på å føra eit korrekt og forståeleg språk*
- 5. Alle skal ha rett til språk, å få utvikla og tileigna seg det norske språket, bokmål og nynorsk, å få utvikla og bruka sitt eige morsmål eller førstespråk, inkludert teiknspråk, sitt eige urfolksspråk eller nasjonale minoritetsspråk, og alle skal få høve til å læra seg framande språk.*

Desse måla skal det takast omsyn til ved utforming og gjennomføring av all offentleg politikk. Dei vil bli nærare utdjupa og spesifiserte i det språkpolitiske oppfølgingsarbeidet.»

Kapittel ni omfattar nynorsk og diskuterer status og tekstkorpus på eit breitt grunnlag.

Gjennom opprettinga av ressursgruppa har departementet sett inn eit godt tiltak for å sikre stillinga for nynorsk som bruksspråk. Det må kome fram at det ikkje berre er for nynorskbrukarane si skuld ein gjer dette, men også fordi nynorsk og bokmål tilhøyrer alle.

9.1.1.7 – første avsnitt:

«Behovet for ein slik aktiv politikk for å sikra og styrkja stillinga for nynorsk som bruksspråk har både samanheng med den generelle verdien som nynorsk språk og kultur representerer for heile det norske samfunnet og dermed for alle nordmenn, og

med den særlege verdien denne målforma har for det mindretalet i folket som sjølv har nynorsk som det primære skriftsspråket sitt. Begge desse omsyna stiller krav også til det fleirtalet som helst bruker bokmål.»

Opplæringa i begge dei to målformene blir trekte fram som ein viktig del av allmenndanninga:

9.1.1.7 – andre avsnitt:

«For det første må kjennskap til og kompetanse i begge dei to offisielle formene av det norske fellesspråket sjåast som ein nødvendig og sjølvsgd del av norsk allmenndanning som alle nordmenn i utgangspunktet bør ha rett og plikt til å få del i.»

Meldinga går langt i å definere opplæringa i nynorsk som ekstra viktig, sidan rettane til mindretalet først blir innfridde når språket er allment akseptert på alle samfunnsarenaer:

9.1.1.7 – tredje avsnitt:

«For det andre er eit alminneleg krav om kunnskap og kompetanse i begge målformer eit instrument for å leggja til rette for at også nynorskbrukarane som eit mindretal i folket skal få dei språklege rettane sine innfridde, og for at nynorsk skal vera godt synleg som bruksspråk på så mange språkbruksarenaer som råd er.»

Under overskrifta «Sidemålsundervisning i skulen og språkkrav i staten», understreker meldinga kor viktig sidemålsundervisninga er for likestillinga mellom bokmål og nynorsk:

9.1.1.9 – andre avsnitt:

«Eit fundament i denne lova er den plikta ei nærare definert gruppe av tilsette i staten har til å nytta begge dei norske målformene i arbeidet sitt, ei plikt som i praksis byggjer på føresetnaden om ein grunnkompetanse som igjen har basis i den pliktige skriftlege sidemålsundervisninga i skulen.»

Samandrag av møterefurat

20. april 2012: Oppstartmøte

Dette var eit idemyldringsmøte der kvar representant fekk kome med tre framlegg til tiltak som kan medverke til å styrkje nynorsk som hovudmål.

Forslag frå ordsiftet samanfatta i fire hovudpunkt:

- 1. Krav om forskning på «nynorsk som hovudmål»**
 - Ein manglar kunnskarar om kva som er god nynorskopplæring. Kva gjer ein t.d. i Sogn og Fjordane?
 - Kva er den samla språkkompetansen til elevar etter 13 år i skulen?
 - Endring av mandatet til m.a. Nynorsksenteret for å fremje forskning på nynorsk i skulen.
- 2. Kompetanseheving og etterutdanning av lærarar og barnehagetilsette**
 - Eigne krav til nynorsk i lærarutdanninga
 - Fleire undersøkingar⁹ viser at lærarhaldningane blir betre med betre lærarkompetanse.
 - Det trengst ein eigen kompetanse i å undervise i «mindretalsspråket» nynorsk.
- 3. Strukturelle endringar som slår positivt ut for elevar med nynorsk som hovudmål**
 - Læreplanen og barnehagelova må styrkast når det gjeld språkkunnskap om og på begge målformene.
 - Rettane til nynorskelevar på vgs. må tydeleggjerast: har rett på bøker, men ikkje undervisning.
 - Tilleggspoeng for nynorsk som hovudmål → auka status for nynorsk
 - Tiltak for å auke det språklege medvitet blant nynorskbrukarar
- 4. Lik tilgang på læremiddel/læringsressursar, uavhengig av opplæringsmål i skulen.**
 - Det er uklare skilje mellom kva som er definert som læringsressurs og læremiddel. Berre læremiddel er i dag omfatta av parallellitetskravet.
 - Tydelege føringar frå staten: Elevar opplever å bli motarbeidde ved val av nynorsk som hovudmål.

5. juni 2012: Kunnskapsgrunnlaget: Forsking om nynorsk som hovudmål

Innleiingar ved Torgeir Dimmen «Kunnskapsstatus om nynorsk hovudmål» og Ottar Grepstad «Dette veit vi, dette bør vi vite meir om» (sjå egne vedlegg til møterefurata). Begge kom med konkrete forslag til kva ein bør finne ut meir om, men poengterte òg at dette ikkje kan hindre oss i å handle no. Vi veit allereie nok til å setje i gang svært spissa og effektive tiltak for å fremje nynorsk som hovudmål.

Forslag frå ordsiftet samanfatta i fem hovudpunkt:

- 1. Kva er den faktiske språkkompetansen hos nynorskbrukarar og bokmålsbrukarar?**
 - Elevar med nynorsk som hovudmål har ein annan språkleg kvardag enn bokmålselevar.
 - Kva er den samla språkkompetansen etter 13 år i skulen?
- 2. Skil vurderinga av nynorsk som hovudmål seg frå vurderinga som sidemål?**
 - Elevar oppgir skifte av hovudmål frå nynorsk til bokmål som «taktisk målbyte». Kvifor?
- 3. Kva skaper språkleg tryggleik blant nynorskbrukarar?**
 - Kva er språkleg tryggleik?

⁹ (TNS Gallup 2006) (Synovate 2011)

4. **Lærarutdanninga**

- Kva konsekvensar har det at nyutdanna lærarar ikkje har dokumenterte kunnskapar i nynorsk?

5. **Strukturelle endringar**

- «Ferdigutfylte bokmålskjema må bort»

20. august 2012: *Språk og samfunn*

Innleiingar ved Sigfrid Tvittekkja «Kva seier stortingsmelding 35 (2007-2008) som er relevant for arbeidet til ressursgruppa», Vebjørn Sture «Korleis språktilhøva og språkpolitikken påverkar skulekvardagen til elevane» og Øyvind Osdal Runde: «Situasjonen for nettbaserte læringsressursar på nynorsk».

Forslag frå ordskiftet samanfatta i fire hovudpunkt:

1. **Kompetanseheving**

- Læreplanreform må bli følgd av etterutdanning av lærarar. I følge framlegget til læreplan skal møtet med sidemål inn tidlegare, men lærarar har ikkje kompetansen.
- Det må vere eit krav om kompetanse i nynorsk i lærarutdanninga. Høgare kompetanse i nynorsk gir betre norsklærarar og betre nynorskundervisning

2. **Statusen til nynorsk som sidemål påverkar situasjonen for nynorsk som hovudmål**

- Tidleg start med både nynorsk og bokmål gjer opplæringa i nynorsk som sidemål enklare

3. **Ei sosiolingvistisk vikling på tospråksituasjonen i læreplan og lærebøker**

- Det er skilnad på å ha bokmål og nynorsk som hovudmål

4. **Læraren treng institusjonell støtte i arbeidet med haldningar til nynorsk i skulen**

- Departementet må kome med avklaringar om sidemål i samband med læreplanen
- Utdanningsdirektoratet med døme på gode formidlingsmåtar
- Statlege utlysingstekstar må understreke at kompetanse i bokmål og nynorsk er viktig.

25. september 2012: *Prioriterte tiltak*

Forslag til tiltak frå ordskiftet kan samanfattast i tre hovudpunkt:

1. **Styringshierarkiet må fungere betre enn i dag**

- Oppfølging av allereie eksisterande lovar og reglar
- Klargjering av kva rettar og plikter elevar og utdanningsinstitusjonar har mtp nynorsk som hovudmål
- Korrekt oppføring av målforma til nynorskelevane/misvisande inntrykk av stort nynorskfråfall

2. **Lærarkompetansen – elevane blir ikkje betre enn den undervisninga lærarane kan gi:**

- Lærarutdanning: Krav om nynorskkompetanse i lærarutdanninga (8-13)
- Etterutdanning: Viktig å prioritere hovudmåls lærarar i nynorskkommunar
- I den nye lærarutdanninga kan ein blir lærar utan norskopplæring. Alle lærarar er «norsklærarar»

3. **Hovudmål og sidemål må sjåast i samanheng**

- Den reviderte læreplanen i norsk (2013) innfører eit kompetanseskilje mellom hovudmål og sidemål

- Framlegget til nye vurderingsordningar i norsk skil mellom hovudmål og sidemål. Elevar kan risikere å gå gjennom heile grunnutdanninga (1-13) utan å bli formelt prøvd i sidemålskompetansen sin
- Tilleggsoppgave for elevar med nynorsk som hovudmål, for å vise at elevar med nynorsk som hovudmål har reelle ekstrakunnskapar i norsk

I tillegg hadde Merete Thomassen eit innlegg der ho samanlikna kjønnskamp, språkkamp og målkamp og meinte å sjå parallellar som kan vere interessante å trekke inn i diskusjonen om rolla nynorsk har i samfunnet.

Litteratur

- Askeland, Norunn. *Språkrådets skrifter nr. 1: Klamme former og sær skriving*. Redigert av Sigfrid Tvittekkja. Oslo: Språkrådet, 2009.
- Fretland, Jan Olav, Knut Atle Skjær, Hjalmar Eiksund, Guri Holen, og Grete Nettelund. *Under stadig utvikling... : Rapport om undersøkning av digitale læremiddel på begge målformer*. Sogndal: Høgskulen i Sogn og Fjordane, 2008.
- Følgegruppen for lærerutdanningsreformen. *Med god gli i kupert terreng : GLU-reformens andre år*. Rapport nr. 2 , Oslo: Kunnskapsdepartementet, 2012.
- Grepstad, Ottar. *Draumen om målet. Tilstandsrapportar frå Norge og Noreg*. Oslo: Samlaget, 2012a.
- Grepstad, Ottar. «Språkfakta Sogn og Fjordane 1646-2012.» *Nettstaden Ivar Aasen-tunet*. 2012b. http://www.aasentunet.no/download.asp?object_id=32216F4FE2C14B8CBBA62FE58BABB ECE.pdf.
- Jansson, Benthe Kolberg, og Synnøve Skjong. I *Norsk = nynorsk og bokmål : ei grunnbok om nynorsk i skolen*, 33-76, 109-202. Oslo: Det Norske Samlaget, 2011.
- Kulturdepartementet. «Mål og mening - Stortingsmelding nr. 35.» 2007-2008.
- Kunnskapsdepartementet. «Språk bygger broer - Stortingsmelding nr. 23.» 2007-2008.
- Kunnskapsdepartementet. *Language Educational Policy Profile*. OECD, 2002-2003.
- Nordal, Anne Liv Steinsvik. «Med glede og respekt. Meir merksemd til nynorskelevane.» *Bedre skole*, Nr 1 2012.
- Språkrådet. *Språkstatus 2012*. Oslo: 2012.
- Synovate. «Norsklærers holdning til eget fag.» *Språkrådet*. 2011. <http://www.sprakrad.no/upload/Norskl%C3%A6rers%20holdninger%20til%20eget%20fag.pdf>.
- Sørbø, Jan Inge. «To-språk og danning.» *Nynorskkonferansen 2012 - Tospråk og danning*. Volda: Nynorsksenteret, 2013. 5-10.
- TNS Gallup. «Kartlegging av sidemålsundervisningen på 10. trinn og VK1, allmennfaglig studieretning.» *Utdanningsdirektoratet*. 2006. <http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Rapporter/Sidemalsrapport.pdf>.
- Vibe, Nils. *Spørsmål til Skole-Norge våren 2012. Resultater og analyser frå Utdanningsdirektoratets spøreundersøkelse blant skoler og skoleeiere*. Utdanningsdirektoratet, Oslo: NIFU, 2012.
- Vulchanova, Mila, Maria F. Asbjørnsen, Tor A. Åfarli, Brita Ramsevik Riksheim, Juhani Järvikivi, og Valentin Vulchanova. *Flerspråklighet i Norge*. Trondheim: NTNU/Språkrådet, 2013.
- Øzerk, K, J Todal, og K Garthus. *Rapport om språkskifte i Valdres og Sogn og Fjordane*. Oslo: Noregs Mållag, 2010.